

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94(477.8): 395"1945-1954"

Кондратюк К. К.,

д.і.н., проф. кафедри новітньої історії України, Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів, заслужений діяч науки і техніки України, м. Львів

ІЛЬНИЦЬКИЙ В. І. КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ ОУН В УКРАЇНСЬКОМУ ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1945–1954): МОНОГРАФІЯ / ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ІЛЬНИЦЬКИЙ. – ДРОГОБИЧ: ПОСВІТ, 2016. – 696 С.

Kondratyuk K. K.,

Doctor of History, Professor, Head of Department of Modern History of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv, honored worker of science and technique of Ukraine, Lviv

ILNYTSKY V. I. IN THE CARPATHIAN REGION OF THE OUN IN THE UKRAINIAN LIBERATION MOVEMENT (1945 – 1954): MONOGRAPH / VASYL IVANOVYCH ILNYTSKY. – DROGOBYCH: POSVIT, 2016. - 696 P.

Сучасні тенденції розвитку історичної науки тісно пов'язані з подальшою регіоналізацією історичних досліджень, зростанням уваги до локальної, місцевої історії, а також авторитету серед сучасних істориків студій з регіональної історії та мікроісторії. Саме в такому ключі і виконане дослідження Ільницького В. І. "Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945-1954)". Останнім часом в Україні активізувалися процеси формування національної пам'яті, посилюється інтерес до визвольної боротьби за незалежність. Це стосується і діяльності ОУН та УПА. Десятиліттями в СРСР історія ОУН та УПА грубо фальсифікувалася і перекручувалася, замовчувався її виразний національний характер. Політичні спекуляції в оцінках визвольного руху тривають і досі, що диктує необхідність його ґрунтовного та об'єктивного дослідження.

Ознайомившись із змістом монографії, можна стверджувати, що вона у багатьох відношеннях є новаторською, у комплексі висвітлює обрану для дослідження тему, чимало прогалин у цій ділянці історії істотно заповнює, що, без сумніву, є явищем позитивним.

У вступі є всі необхідні компоненти, які належним чином розкриті. Насамперед це обґрунтування актуальності теми дослідження, автор також чітко визначив мету та завдання, які необхідно вирішити для її реалізації, об'єкт і предмет дослідження, його наукове і практичне значення.

Автор вдало обрав для дослідження теоретико-методологічний інструментарій, який враховує сутність обраного предмета та об'єкта. Цілком виправданим є використання перевірених принципів наукового пізнання – принципів історизму й об'єктивності, а також слідування історико-антропологічного підходу, в межах якого особливого значення набуває історія повсякденності. У процесі роботи широко використано цілий комплекс спеціальних методів дослідження, а саме – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний та просопографічний.

Проаналізувавши праці попередників, Ільницький В. І. дійшов висновку: тема належить до тих, що не стала предметом спеціального дослідження, хоча частково деякі її аспекти й вивчалися науковцями.

При написанні монографії Ільницький В. І. використав велике і різноманітне коло джерел, яке дозволило вирішити поставлені завдання. Основну групу джерел становлять документи ОУН і УПА, які зберігаються у центральних, обласних і приватних архівах, музеях. У ході дослідження автор широко використав документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України. Використано також збірники вже опублікованих документів, мемуари безпосередніх учасників тих подій, періодичну пресу. У книзі до наукового обігу вперше введено цілий масив документів, на яких донедавна стояв гриф "совершенно секретно".

Структура монографії продумана і логічна. Розпочинається вона з ґрунтового розділу про діяльність підпілля ОУН у Карпатському краї, який охоплював території Станіславської, Дрогобицької, Чернівецької та Закарпатської областей. На території Карпатського краю ОУН діяла військова округа УПА "Говерля".

Автор провів підрахунок чисельності підпільників ОУН та стрільців УПА. За його підрахунками, а вони виглядають переконливими, на території Карпатського краю у боротьбі з тоталітарною системою СРСР активну участь брало понад 104 тис. осіб, тобто близько 5% населення.

На основі аналізу значного масиву джерел автор також підрахував кадрове наповнення керівництва ОУН на цій території. Йому вдалося з'ясувати справжні прізвища та імена, місце народження багатьох підпільників. Із наведеного матеріалу випливає, що керівні посади провідників, референтів та працівників крайового, 6-ти окружних, 15-ти надрайонних, 60-ти районних проводів займали понад 2 тис. осіб. Більшість з них були місцевими, віком до 35 років, мали стаж в ОУН не менше 5-ти років, майже половина здобули повну середню освіту, окремі – вищу.

Основними напрямками діяльності підпільників у Карпатському краї були збройний та пропагандивний. Збройні дії підпілля тут, крім загонів УПА, здійснювали самооборонні кущові відділи, боївки СБ та жандармерії, охоронні відділи, що для проведення окремих акцій часто об'єднувалися. Збройний напрям боротьби реалізовувався через знищення адміністративних, військових та господарських об'єктів, ліквідацію представників партійної та радянської адміністрації та осіб, які з нею співпрацювали.

У діяльності ОУН краю вагомим роль відігравала пропаганда. Вона мала значні досягнення, чому сприяла та обставина, що тут базувалася Головна осередок пропаганди. Підпілля розгорнуло дієву пропаганду передусім щодо місцевого українського населення, а також представників інших національностей. Вагомим чинником була контрпропагандивна боротьба з ідеологічним апаратом радянської тоталітарної системи.

Новий матеріал наведено про діяльність служби безпеки ОУН. Радянський каральний апарат розгорнув масштабну боротьбу проти українського визвольного руху з використанням широкої агентурної мережі, провокаційно-компрометаційних заходів та спецгруп. Протидіючи їм, служба безпеки ОУН, як зазначає автор, забезпечувала життєдіяльність організації. Дисертант при цьому зазначає і на помилках в роботі СБ.

У цьому ж розділі знайшли належне відображення такі маловивчені питання, як господарське забезпечення підпілля, санітарна і суспільна опіка. Основними джерелами господарсько-фінансового забезпечення підпільників і вояків УПА були: підтримка місцевого населення, захоплені трофеї – зброя, гроші, продукти харчування, медикаменти, реквізиції, продаж буфонів. Керівники кущових проводів організували роботу зі збирання харчів, налагоджували виготовлення в селах шефських та кравецьких виробів. Станичні обкладали податками (грошима та продуктами харчування) жителів сіл, виходячи з можливостей того чи іншого селянського господарства. Матеріальна допомога з-за кордону була відсутня.

Великий інтерес викликає параграф про етнонаціональну політику ОУН у Карпатському краї. Одним із поширених радянських міфів було твердження про негативне ставлення націоналістів до представників інших національностей. На основі документів автор стверджує про хибність такого висновку. Етнонаціональна політика ОУН базувалася на принципі толерантного ставлення до представників усіх національностей. Натомість імперіалістів-загарбників націоналісти закликали знищувати як ворогів народу. У підпіллі Карпатського краю працювали вихідці майже з усіх областей України, у тому числі були й росіяни та євреї. Як окремих сюжетів автор розглянув польсько-український конфлікт у Карпатському краї у 1944-1945 роках.

Розділ четвертий монографії присвячено військовій окрузі УПА "Говерля". Про зміст розділу інформацію несуть назви параграфів: формування, відносини між УПА і ОУН, військово-польова жандармерія, підбір і навчання кадрів, політвиховання, озброєння, збройні дії. У цьому ж розділі описано структуру, проведено підрахунок чисельності УПА. Загальна чисельність УПА на цій території у 1945 р. складала 6 – 7 тис. вояків. Найбільше втрат відділам військової округи "Говерля" завдано у 1946 р. під час так зв. "великої блокади". У таких умовах прийнято рішення провести "чистку" в УПА. В її рядах мали залишитися тільки боєздатні стрільці та добровольці. За наказом з УПА для явки з повинною було відправлено 20-25% особового складу. Автор зробив висновок, що перегляд людського складу кожного із загонів допоміг забезпечити життєдіяльність цілої УПА. Адже роки боротьби підірвали здоров'я частини стрільців, водночас у лавах партизан перебували звичайні пристосуванці, агентура і навіть злочинці. Саме звільнення від такого баласту підвищило бойовий дух УПА. Автор вважає, що бойова діяльність УПА в окрузі "Говерля" була однією з найпотужніших серед тогочасних військових округ.

Науковою новизною позначений розділ п'ятий про повсякденне життя та побут учасників визвольного руху. Розпочинається він з параграфа про соціальний портрет українського повстанця.

Учасники руху спротиву свідомо обираючи життя у підпіллі, прирікали себе на подолання численних труднощів, насамперед побутового характеру. В умовах справжніх воєнних дій, неофіційно введеного у регіоні воєнного стану з усіма наслідками (загибель, арешти, відкриті судові процеси і страти, депортації) не всі націоналісти змогли гідно впоратися з такими реаліями. Це зумовлювалося не тільки відсутністю елементарних побутових вигод, їжі, поганим медичним забезпеченням, але й перебуванням у постійному стресі. Однак, зазначає автор, попри повсякденні побутові складнощі, воєнне протистояння висунуло на історичну арену сильних, жертвовних особистостей, які залишалися людьми і не втрачали моральних та християнських цінностей.

У шостому розділі досліджено репресивну політику сталінського тоталітарного режиму. У регіон скеровано величезні військові та репресивно-каральні сили. Саме вони розпочали широкомасштабну збройну боротьбу. Проводилися цілі урядові кампанії, спрямовані на ліквідацію визвольного руху. Використовувалася агентура, різноманітні спецзасоби, масові тотальні репресії. У монографії відтворено весь трагізм ситуації, у якій опинилося місцеве населення. Жертвами жорстоких репресій ставали не лише учасники визвольного руху, особи, які його підтримували, але і їхні родини. Силкові структури використовували повстанські сім'ї, як заручників, а пропаганда прагнула всіма способами дискредитувати повстанців. Режим намагався протиставити націоналістів решті населення, зобразити їх бандитами, злочинцями, агентами іноземних спецслужб, хоча насправді це були звичайні люди, які мали сім'ї, родини і проявляли готовність пожертвувати найціннішим – життям та прагнули жити у незалежній українській державі.

Загалом дослідження Ільницького В. І. є фундаментальним внеском у вивчення історії визвольного руху в Україні. Матеріал у монографії викладено змістовно і доступно, що наблизить її до широкого кола читачів. Без сумніву книжка зацікавить не тільки викладачів і студентів, але й політичних і громадських діячів, усіх, хто цікавиться історією національно-визвольної боротьби українського народу.